

Egey Antal

A Zempléni-hegység élővilága, védett természeti ritkaságai

A Zempléni-hegység a Magyar-középhegység keleti része, a régi Eperjes–Tokaji-hegylánc déli fele, egyben hazánk legészakibb területe. Északi határa a Szurok-hegy (645 m), a Nagy-Milic (893 m), a Tolvaj-hegy (670 m). Ezeknek csúcsain vonul át, a délkeleti irányú Vilyvitányi-rögön keresztül keletre, az országhatárt képező Ronyva patakig, mely Sátoraljaújhelyig határolja. Itt érintkezik a Bodroγκöz lapályával a tokaji Kopasz-hegyig (513 m). A Nagy-Milictől légvonalban a tokaji Kopasz-hegyig kb. 53–55 km hosszú. Nyugaton a Hernád völgyéig terjed. A Szerencsi-dombvidékkel (300 m) kezdődő hegység északkeleti irányban vonul, miközben állandóan emelkedik és széleseedik. Legszélesebb része Kéked és Sátoraljaújhely között légvonalban 30 km. Jellegzetessége és szépsége, hogy hegyei hirtelen emelkednek ki a környező síkságból, a Hernád-völgy átlagos 200 m-es, a Bodroγκöz átlagos 96 m-es tengerszint feletti magasságából. A hegységet a szabályos kúpalakú hegycsúcsok sora a hegyek által bezárt hosszú, keskeny völgyek, öblök, medencék, a csobogó, rohanó hegyi patakok, források, virágos rétek, legelők, szántóföldekkel övezett apró falvak, a sziklás hegytetőkön várromok teszik változatosá, vadregényessé. Sajátságos táj ez: "Nevesincs ország" írta róla Tamaskó Ödön 1958-ban. Nevét sok vita előzte meg. Legrégibb neve "Eperjes–Tokaji-hegység", de szerepelt már "Tokaji-hegység", "Hegyalja" és az Állami Térképészeti Intézet Kísatlaszában "Sátor-hegység" néven is. Legújabban Zempléni-hegység a neve. Miért nem maradhatunk meg a leghelyesebb "Sátor-hegység" névnél? Hiszen a legjellemzőbb részei, nevezetességei inkább Abaújban, mint Zemplénben vannak.

A hegység földrajzi elhelyezkedéséből következik, hogy déli részében mások az éghajlati viszonyok (hőmérséklet, csapadék) mint északon, melyek hatással vannak a növény- és állatvilágra is, éppen úgy, mint a földtörténeti múlt.

A hegység kialakulása

A kutatások megállapították, hogy a hegység alapját ókori kristályos palák és középkori kőzetek alkotják. Ezekre mint alaphegységre települtek a vulkáni kőzetek. A mai Kárpát-medence helyén az ősi szárazföldön működésbe léptek a hegyképző erők. Felgyűrődtek a Kárpátok, belső oldalukon az összetöredezett kőzetek lesüllyedtek és a keletkezett nagy medencét elöntötte a harmadkori tenger. A mai Alföld peremén pedig a hasadékok mentén megindultak a hegységet felépítő vulkáni működések. A vulkánok működése a harmadkor második felében (miocén) riolittufa és láva kiterés-

sel kezdődött, majd váltakozóan különböző összetételű andezit lávák és hamuszórások követték. A korszak végére (pliocén) helyenként több száz méter vastag láva- és tufatakaró borította az alaphegységet. A vulkáni működések megszűnte után mind ezeket birtokba vették a hegypusztító erők és kialakultak a mai felszíni formák. Ebben a munkában fő szerepe volt a víznek, szélnek, fagyásnak, olvadásnak, de közreműködtek a vulkáni utóműködések is, az ismétlődő földrengések, vetődések, süllyedések, emelkedések, melyek a pliocént követő jégkorszakra estek. E felszint alakító erők művészként formálták a kőzeteket és minőségük szerint alakították ki a szebbnél szebb gerinceket, kúpokat, piramisokat, töltötték fel a medencéket törmelékkel, lösszel. A gejzírek működése során keletkezett a hegységre jellemző sok opálosodott kőzet és opálféleség, többek között a Szerencsi-szigetben a monoki Ingvár hegyben a nemes opál. (Ez a "magyar drágakő", melynek értéke, vörösvágási példányainak ára, valamikor a gyémántéval vetekedett.) A kőzetek repedéseiben ércfelrakások képződtek (pl. Telkibánya: arany, ezüst). A természet "művészei" által alkotott kúpokon, gerinceken épült várak, várkastélyok, a puha tufás kőzetekbe vágott meredekfalú keskeny völgyek, a különös alakú (védelemre javasolt) sziklák: Pengő-kő, Rákóczi-kő, a telkibányai Kutyaszorító piramisai a Boldogkőújfalu melletti Kötenger teszik feledhetlenné a hegységet mindazoknak, akik látták, bejárták ezt a tájat.

A növénytakaró kialakulása

A vulkánokkal szegélyezett tenger öbleiben, a meleg források medencéiben élő kovalgákból diatomaföld keletkezett, a tufák sok növényi és állati maradványt őriztek meg számunkra. Az erdőbényei Barna-máj aljában babér, bambusz, ciprusok, tengeri kagylók, csigák bizonyítják annak, hogy egykor trópusi, szubtrópusi éghajlat volt e tájon, és a tenger még jelen volt, mely a harmadkor vége felé eltűnt. Ezt a növényvilágot a következő negyedkor során a jégkorszak megváltoztatta. A melegkedvelő élőlények részben elpusztultak, részben délre vándoroltak. Helyüket hidegtűrő növények: törpefenyő, cirbolya, vörösfenyő és alhavasi növények foglalták el.

A jégkorszak alatt hidegebb és melegebb időszakok váltották egymást, a melegebb ún. interglaciális korszakokban az előbbi fenyők helyét erdeifenyők és lombos erdők foglalták el. Az eljegesedés végleges megszűntével, kb. 10000 évvel ezelőtt, a jégkorszak utáni időket a növénytakaró kialakulása szempontjából az éghajlat és az uralkodó növények szerint fenyő–nyír-korra (a mainál sokkal hidegebb és szárazabb klíma), mogyoró-korra (éghajlatra a mainál melegebb, szárazabb, szélsőségesebb), tölgy-korra (a mainál melegebb, nedvesebb klíma), bükk-korra (a mainál hidegebb, nedvesebb klíma) osztják.

Az erdő-korok növény- és állatvilágának egyes tagjai kedvező viszonyok között a mai napig fennmaradtak. A lápok, meleg lejtők, sziklás tetők, hűvös völgyek növényei és állatai e korok élővilágát őrizték meg számunkra. A védett "Istvánküti nyíres erdő" (8

kh területen), Háromhuta határában a Soltész-hegy (588 m) és a Kecske-hát (574 m) között a Kárpátok alsó régiójára jellemző növények és állatok élnek. Az aljnövényzetben ernyős körtike (*Chimaphila umbellata*) és más rokonai, a vörös és fekete áfonya (*Vaccinium vitis-idaea*, *V. myrtillus*) tenyészik. Több olyan lepke- és bogárfaj él itt, melyek a Kárpátokban és az észak-európai államokban fordulnak csak elő, így pl. törpearaszoló (*Eupithecia*) lepkefajok, a hidegebb tájak igen ritka lepkéi, a hermelin-púposzövő (*Cerura erminea*), a pompás futrinka (*Carabus obsoletus*) és a havasi cincér (*Rosalia alpina*).

A melegebb, déli lejtőkön szárazságtűrő pusztai növényzet telepedett meg. Sok közöttük a Földközi-tenger vidékéről visszavándorolt és a dél-orosz pusztákról betelepült növény, melyek a fokozatos felmelegedéssel lettek uralkodóvá az előző korszak után. A pusztai gyepek ekkor mogyoró- és tölgyligetekkel váltakoztak. E korszak emlékét őrzik az abaujszántói Sátor-hegytől Sátoraljaújhelyig terjedő Hegyalja déli, füves lejtőin tenyésző szárazságtűrő, melegkedvelő növények. Legérdekesebbek a magyar köhúr (*Minuartia frutescens*), az északi fodorka (*Asplenium septentrionale*), a hosszúlevelű és csinos árvalányhaj (*Stipa tirsia*, *S. pulcherrima*), a leánykőköröcsin (*Pulsatilla grandis*), a hegyi kököröcsin (*P. montana*) és a kettő keveréke (*P. hargitaiana*), mely utóbbinak egyedüli termőhelye a Sárospatak melletti Mandulás. Jellemző fűvük a barázdált csenkesz (*Festuca sulcata*), a szirti gyöngyvesző (*Spiraea media*) a piros kígyószisz (*Echium rubrum*), a tavaszi nérics (*Adonis vernalis*), a magyar szegfű (*Dianthus ponederae*), a barátságfű (*D. carthusianorum*). A sárga kövirózsa (*Sempervivum hirtum*), a borsos és az olasz varjúháj (*Sedum acre*, *S. boloniense*), a berki rózsza, a parlagi és ligeti rózsza (*Rosa dumetorum*, *R. gallica*, *R. dumalis*), a csepleszmeleggy (*Cerasus fruticosa*) és a törpemandula (*Amygdalus nana*), a selymes boglárka (*Ranunculus illyricus*), a selymes zanót (*Cytisus ratisbonensis*), a táj legjellemzőbb növényei. A nyár végén virítanak a kakukkfűvek (*Thymus spp.*) és a réti, a csillag és az aranyfürt őszirózsák (*Aster punctatus*, *A. amellus*, *A. linosyris*). A hegység délkeleti lejtőin élő kocsánytalan tölgyesek és pusztafüves rétek a szőlők és szántók között a Bodrog síkságáig terjednek. A növényvilág a tölgy-korra emlékeztet, amikor a tölgy lett az uralkodó fa.

A Bodrog menti Long-erdő az ősi bodrogi táj maradványa, és mint ilyen védelmet érdemelne. Gazdag aljnövényzetében találunk néhány, az Alföldön ritka hegyvidéki fajt. Az erdei pajzsika (*Dryopteris filix-mas*), a hölgypáfrány (*Athyrium filix-femina*), az árnyékvirág (*Maianthemum bifolium*), a fehér sarkvirág (*Platanthera bifolia*), a békabogyó (*Actaea spicata*), a podagrafű (*Aegopodium podagraria*) él itt. A Long-erdő botanikai értékét nemcsak e vázlatosan felsorolt növényekben látjuk, hanem a fák társulásában is. Az erdő egyik része kocsányos tölgygel (*Quercus robur*) kevert gyertyános (*Carpinus betulus*), a másik tiszta tölgyerdő, a harmadik tiszta gyertyános állományt alkot. Ez utóbbihoz néha bükk (*Fagus sylvatica*) keveredik. Ez a növénytakaró fejlődésében a bükk-korra emlékeztet, amikor a bükk aljnövényzetével

együtt az Alföldre ereszkedett, mert az éghajlat a mainál hidegebb és nedvesebb lett. Védett fái (az ún. tanúfák): a "Három honvéd" nevű három, több mint 100 éves bükkfa, a "Diana-fák" nevű két, ugyancsak 100 évesnél öregebb bükkfa, a vajdácskai oldalon 11 db (100 évesnél jóval idősebb) bükkfából álló bekerített erdő. (Kár, hogy a védelem a növényföldrajzilag nagyon fontos és jellemző aljnövényzetre nem terjed ki.) A mai napig tartó felmelegedés a bükkösöket a középhegységi cseres tölgyesek fölé, illetőleg a hűvösebb északi oldalakra, árnyékosabb völgyekbe szorította vissza.

A holtágak vizeiben sok érdekességgel találkozunk. Nyári tőzike (*Leucojum aestivum*), négylevelű mészvirág (*Marsilea quadrifolia*), rence (*Utricularia vulgaris*), sulyom (*Trapa natans*), a békaszőlő (*Potamogeton spp.*) több faja, a rucaöröm (*Salvinia natans*), a kis tuskéshínár (*Najas minor*), a süllőhínár (*Myriophyllum sp.*), a tócsagaz (*Ceratophyllum sp.*) gazdagítja a vizek élővilágát.

A hegység erdeinek jellemző növényei

Alacsonyabb hegyoldalokon a kocsánytalan tölgy (*Quercus petraea*) az uralkodó fa, sziklás helyeken a kis és nagylevelű hársak (*Tilia cordata*, *T. platyphyllos*), virágos kőris (*Fraxinus ornus*) keveredik hozzá. Szárazabb déli lejtőkön a molyhos tölgy (*Quercus pubescens*) képez állományt. A déli részek északi lejtőin, a magasabb hegyoldalokon, a völgyek mélyén gyertyános tölgyesek díszlenek, gyakran bükkal keveredve. A kiirtott bükkösök helyén ültetett lucfenyők sötétzöldje teszi változatossá az erdős hegyoldalakat.

Különösen tavasszal, lombfakadás előtt szépek a gyepszintben virító gumós, hagymás, tökécs növények, főként a bükkösökben, mert a tölgyeseknek nyáron is van aljnövényzetük. A gyepszint tavaszi növényei a hóvirág (*Galanthus nivalis*), a galambvirág (*Isopyrum thalictroides*), a ligeti szellőrózsa (*Anemone nemorosa*), a bogláros szellőrózsa (*A. ranunculoides*), a csillagvirág (*Scilla bifolia*), a bársonyos és az orvosi tüdőfű (*Pulmonaria mollis*, *P. officinalis*).

A pusztafüves foltokkal tarkított, tölgyes erdőségeken tenyészik a hegység egyik ritka növénye, a borsóképző lednek (*Lathyrus pisiformis*). A bükkösök a hegység északi felében (Nagy-Milic, Hollóháza, Telkibánya) vagy a mély, árnyékos völgyekben (Kemence-patak, Bózsza forrásvidéke, Ósva-völgy) alkotnak összefüggő állományt. Az itteni hűvösebb, nedvesebb éghajlati viszonyok között (Telkibánya évi csapadéklaga 800 mm fölötti), a Kárpátokkal való közvetlen összeköttetés folytán is sok kárpáti növényfaj találja meg életfeltételeit, sokszor még a legdélibb magaslatokon és a zárt völgyekben is.

Kárpáti növényfajok

A patakok égerligetes partjain található a halványlila színű ikrás fogasír (*Dentaria glandulosa*). Sárospatakhoz legközelebbi lelőhelye a hotykai patak mély völgye. Feltű-

nő, koratavaszi virágai miatt csokrokban kerül a pataki piacra. Szedését, értékesítését meg kellene tiltani. A struccharaszt (*Matteuccia struthiopteris*) a Keleti-Kárpátok hegyi patakjainak kísérője. Legismertebb lelőhelyei a Kemence-patak és az Ördög-völgy égeres ligetei. Kísérője az aranyos veselke (*Chrysosplenium alternifolium*) források, patakok mentén, lápok szélén is tenyészik. A nyúlsaláta (*Prenanthes purpurea*) fészekvirágzata piros, bőkoló. A sárospataki Megyer-hegy gyertyános, tölgyes erdeitől a hűvös bükkösökig többfelé megtalálható. A pávafarkú salamonpecsét (*Polygonatum verticillatum*) szintén sajátos magashegységi hangulatot áraszt. Ez a hangulat fokozódik és beteljesedik a sompataki Kis- és Nagyhuta fölötti erdőkben, ahol a bükkösök helyére ültetett luc- és erdeifenyők alatt, gazdag, süppedő mohaszőnyeg között, nyírfa (*Betula pendula*), boróka (*Juniperus communis*), csarab (*Calluna vulgaris*), fekete és piros áfonya (*Vaccinium myrtillus*, *V. vitis-idaea*) társaságában az ún. nyíres csarabos fenyérben díszlenek a Kárpátok alhavasi régiójának korpafüvei. Egymás szomszédságában tenyészik a kapcsos korpafű (*Lycopodium clavatum*) igen nagy mennyiségben, a lapos korpafű (*L. complanatum*), a kígyózó korpafű (*L. annotinum*), a részeg korpafű (*L. selago*). Ez utóbbi a legkisebb példányszámban található meg. A gazdag mohatarakó között húzódnak meg a különféle körtikék, hogy csinos alakjukkal, üde zöld színükkel méginkább kárpátivá tegyék környezetüket. A nyíres fenyvesek jellemző növényei a körtikék: az egyvirágú, gyöngyvirágos, kereklevelű és kis körtike (*Pyrola uniflora*, *P. secunda*, *P. rotundifolia*, *P. minor*). A körtikéknek Háromhután kívül több lelőhelyük ismeretes (Pinkút, Tokár-tető, Telkibánya stb.). Itt kell megemlíteni a sárospataki Radvány-völgy északi oldalában levő nyíres fekete áfonyást és a király-hegyi tölgyes, nyíres fekete áfonyást a rénzuzmókkal (*Cladonia* spp.). Az északi fekvésű, savanyú alapkőzeten növe tölgyesek talaja leromlik, és a talajon zuzmók telepednek meg. Az állomány elnyíresedik, a talaj elfenyéresedik. Jellemző növényei a fekete áfonyán kívül a rénzuzmók (a *Cladonia rangiferina* és a *C. silvestris*), ez utóbbi havasi jellegű. Itt található zuzmó még a *C. magyarica*, mely legközelebb Bugacon él. Ezt a területet, ahol az Alföld találkozik a Kárpátokkal meg kellene védeni.

A kárpáti növények lelőhelye még a Király-forrás, másnéven a Mátyás király kútja környéke, a Bózsva-patak forrásvidékén, a Király-hegy lábánál. A forrás vize 4 °C, a leghidegebb az országban. Oka a forrás ÉK-i fekvése és tengerszint feletti magassága (250 m), melynek következtében a forrás környéke a téli lehülés után még a nyár derekáig sem melegszik fel. Ezt igazolja a forrás feletti kis mesterséges barlang, melyből nyáron is hideg (+ 4 °C) levegő áramlik ki. A barlang környékének növényzete a magasabb fekvésű, hidegebb tájakra jellemző. Ezek közül kárpátiak: a szőrös nyír (*Betula pubescens*), a zelnice meggy (*Padus avium*), a havasi ribiszke (*Ribes alpinum*) a havasalji rózsza (*Rosa pendulina*). Sziklás, hűvösebb erdők növénye a veres v. madárberkenye (*Sorbus aucuparia*), a karcsú sisakvirág (*Aconitum variegatum*).

Meredek sziklafalakon is több, a Zempléni hegységre jellemző növény él. Ezek közül több a Kárpátokban is megtalálható. Legjellemzőbb lelőhelyük a füzéri Várhegy, amely

természetvédelmi terület. A sziklagyepben uralkodnak a sziklai csenkesz (*Festuca pseudodalmatica*), a barázdált csenkesz (*F. sulcata*), az érdes perje (*Poa scabra*). A sziklarepedésekben él az északi és kövi fodorka (*Asplenium septentrionale*, *A. rutamuraria*), a magyar köhúr (*Minuartia frutescens*), a szürkén molyhos levelű, sárga virágú szirti ternye (*Alyssum saxatile*), a törpenösziröm (*Iris pumila*) sárga és lila virágaival. Amikor ezek tavasszal virítanak, színpompában tobzódik a sziklás hegyoldal. Elég sok példányban található közöttük a Kárpátokra is jellemző sárga kövirózsa (*Sempervivum hirtum*) és a szirti haraszt (*Woodsia ilvensis*). A sziklák árnyékos oldalán pedig sűrű gypet alkot a csak innen ismert Janka-tarsóka (*Thlaspi jankae* var. *schudichii*).

A rétek a hegység legszínesebb tájai. A Zempléni-hegységben több láprét (Kemencepatak, Kőkapu, Mogyorós-tető) és kaszálórét ismeretes. Ezekon tavasztól késő őszig mindig van virító növény. Színpompában versenyeznek a sziklák, pusztafüves lejtők növényeivel. A láprétek jellemző növényei a tőzegmohák (*Sphagnidae*), a széleslevelű és keskenylevelű gyapjúsások (*Eriophorum latifolium*, *E. angustifolium*). Terméseiket, mint vattacsomókat lengeti a szél.

A magasabban fekvő, hegyi réteken nagy foltokat alkot a szörfű (*Nardus stricta*). Közöttük a halványkék csengetyűvirág (*Adenophora liliifolia*), a varjúkőröm (*Phyteuma spicatum*), a száratlan fészekvirágzatú, szúrós levelű bábakalács (*Carlina acaulis*), a kék virágú karcsú sisakvirág (*Aconitum variegatum* ssp. *gracile*) él. Valamennyien a Kárpátok lakói is. E rétek gazdagok orchidea fajokban. Közönségesebbek az agárkosbor (*Orchis morio*), a foltos ujjaskosbor (*O. maculata*), ritkább a gömbös kosbor (*O. globosa*), a bibircsvirág (*Gymnadenia conopsea*), mint a Kárpátok előőrsei. A nedves rétek orchideája még a békakonty (*Listera ovata*). A szörfűgyepek közt elég gyakori a feltűnően lilaszínű fedelű kardvirág (*Gladiolus imbricatus*), a rétek szélén pedig a csarab (*Calluna vulgaris*). A völgyek alján levő kaszálórétek, bár kárpáti elemekben szegényebbek, de szépségükben nem maradnak el a magasabban fekvő hegyi rétektől. Tavasszal virít az illatos borjúpázsit (*Anthoxanthum odoratum*), juhcsenkesz (*Festuca ovina*), vörös csenkesz (*F. rubra*), a gypszintben a kakukkszegfű (*Lychnis flos-cuculi*), margitvirág (*Chrysanthemum* spp.), pacsirtafű (*Polygala* spp.), a terebélyes harangvirág (*Campanula patula*). Színfoltjaik teszik a tájat feledhetlenné, mely évszokról-évszakra változik, de mindig szép marad.

Állatvilág

A Zempléni-hegységben előforduló emlősök közül a jövedelmezően vadászható nagyvadak állnak az érdeklődés középpontjában: a szarvas (*Cervus elaphus*), az őz (*Capreolus capreolus*), a betelepített, de már meghonosodott muflon (*Ovis ammon musimon*). Ezeket üzemtervszerű vadgazdálkodással gondozzák és vadásszák. Számuk és minőségük fokozatosan emelkedik. A vaddisznó (*Sus scrofa*), mint dúvad

mindenkor lőhető. A farkas (*Canis lupus*) nem állandó a Zempléni-hegységben, legutóbb 1972-ben észlelték a Kőkapunál. 1-2 példánya a Keleti-Beszkidékből, a Branyiszkói-hegységből kóborol le. Az apróvadak: a sün (*Erinaceus europaeus*), a mókus (*Sciurus vulgaris*), a borz (*Meles meles*), a hermelin (*Mustela erminea*), a menyét (*M. nivalis*), a molnárgörény (*Mustela putorius eversmanni*), a nyest (*Martes foina*), a nyuszt (*M. martes*), a vadmacska (*Felis silvestris*) élőhelyeik szerint, tekintetbe véve számukat és esetleges kártételeiket is, teljes vagy részleges védelemben részesülnek. A mezei nyúl (*Lepus europaeus*) időszakonként, a róka (*Vulpes vulpes*), a görény (*Mustela putorius*) minden időben vadászható. A rejtett életet élő, hegyesorrú cickányok (*Sorex spp.*, *Crocidura spp.*), a művészi fészket építő nagy, erdei és mogyorós pelék (*Glis glis*, *Dryomys nitedula*, *Muscardinus avellenarius*), a nappal odúkban, sziklarepedésekben, romokban tartózkodó közönséges, törpe, kései, korai, hosszúfülű és hosszúszárnjú denevérek (*Myotis myotis*, *Pipistrellus pipistrellus*, *Eptesicus serotinus*, *Nyctalus noctula*, *Plecotus auritus*, *Miniopterus schreibersi*) száma a megváltozott környezeti viszonyok miatt nagyon megritkult, ezért valamennyit védetté nyilvánították. Elég gyakoriak az egérfélék. Erdőkben, kertekben, szántóföldeken tanyázik az erdei egér (*Apodemus sp.*), részben a szabadban, részben az épületekben az északi és déli güzüegér (*Mus musculus*, *M. spicilegus*), a nádasokban sűrű sás közt, erdőt szegélyező bozótokban a törpeegér (*Micromys minutus*) építi bejárattal ellátott fészket.

A madárvilág olyan fajokból áll, melyek az országban is előfordulnak, de sok közöttük az olyan faj, melynek megjelenése vagy költése figyelemre méltó. A nappali ragadozók közül a Zempléni-hegységben költ a kerecsensólyom, a vándor és kabasólyom (*Falco cherrug*, *F. peregrinus*, *F. subbuteo*), de megfigyelték a kis sólyom (*F. columbarius*) jelenlétét is. (Sólyom-kő, Pengő-kő, Nagy-Péter-mennykő és egyéb helyeken is.) A parlagi sasnak (*Aquila heliaca*) több fészke ismeretes a Kémence-patak környékén és a Hernád völgye fölött. Létszámuk kb. 4–5 pár. Megfigyelték a kis és nagy békászó sást (*A. pomarina*, *A. clanga*) is. Védelem alatt áll az egyetlen fajdfajta: a császármadár (*Tetrastes bonasia*). Az éjjeli ragadozók között nagyon ritka az uhu (*Bubo bubo*). Számuk 35–40 db. A nagy, mély erdőségek lakója, fészkelő helye elhagyott kőbányák, (Király-hegy, Megyer-hegy), várromok (Füzér, Regéc) és sziklaüregek. Az urali bagoly (*Strix uralensis*) rendszeres téli vendég. Patakok partján találkozhatunk az eleven, ügyes, mindig mozgó billegőkkel: hegyi, sárga és barázdabillegetővel (*Motacilla cinerea*, *M. flava*, *M. alba*) továbbá a madarak ékkövével: a halászó, kék színű jégmadárral (*Alcedo atthis*). A fenyvesek cinkéi a fenyves és a búbos cinke (*Parus ater*, *P. cristatus*). Kormosfejű cinke (*P. atricapillus*) csak téli vendég, a függőcinke pedig (*Remiz pendulinus*) – a holt vizek füzeseinek fészkepítő művésze – már erősen megritkult. A hegység északi fenyvesében él a keresztcsőrű (*Loxia curvirostra*), mely a fenyőmag érésekor, február–márciusban költ. A közismert harkályok közül a ritkuló fekete harkályt (*Dryocopus martius*) említjük meg. A holló (*Corvus corax*) régente na-

gyobb számban élt itt, a kulturáltabb erdőkben már nem találja meg életfeltételeit. A tisztavízű, gyorsfolyású patakok kedves színfoltja a vízirigó (*Cinclus cinclus*). A hegység egyik ritkasága a fekete gólya (*Ciconia nigra*) nemcsak a Bodrog mentén, de a hegyvidéken is fészkel (Senyő-völgy). Fogyóban van a fehér gólya (*Ciconia ciconia*), feltűnő azonban a vissi és az alsóberecki morotvákban a nagy és kis kócsag (*Egretta alba*, *E. garzetta*) megjelenése (Koronky István erdőmérnök megfigyelése), télen pedig a csíz (*Carduelis spinus*) látható tömegesen az égeres völgyekben.

A madarak után legnépesebb a rovarok világa. Az "Istvánkúti nyíres" törpearaszoló lepkéit, a havasi cincért már említettük. A hüllők közül a keresztes viperát (*Vipera berus*) (Hollóháza, Füzér) kell kiemelni. A kétéltűek közül az alpesi göte (*Triturus alpestris*) és a foltos szalamandra (*Salamandra salamandra*) a jellemző. A sebes és szivárványos pisztráng (*Salmo trutta m. fario*, *S. irideus*) régebben nagyobb számban élt a Tolcsva és Kemence-patakokban, ma tenyésztésükkel gondoskodnak szaporításukról (Kökapu). Védett hal a Tolcsva, Kemence-patakokban a Petényi-márna (*Barbus meridionalis petenyii*), a Bózsában és Ronyvában a fejes domolykó (*Leuciscus cephalus*). A folyami rák (*Astacus astacus*), mely egy-két évtizede a Ronyvában, Bózsában, Tolcsvában, a Kemence- és Ósva-patakokban, a hotykai völgypataokban igen nagy számban tenyésztett, a vizek szennyeződése (főleg a permetező szerek, háztartási hulladékok) következtében majdnem teljesen kipusztult. Csak az Ósva- és Kemence-patak felső folyásában található még egy-egy példány.

Irodalom

Árokszállásy Zoltán és Vásárhelyi István: Zempléni hegység növény és állatvilága, in: Zempléni-hegység útikalauz, Borsod-Abaúj-Zemplén megyei Tanács Idegenforgalmi Hivatala, 1958, 20-27. o.

H. Szabó Béla: Természetvédelem megyénkben = Borsodi Szemle, 1956, 1(1)

H. Szabó Béla: Észak-Magyarország tervezett természetvédelmi területei = Borsodi Szemle 1973, 4.

H. Szabó Béla: Sárospatak természeti kincsei = Búvár 1974, 29(6):333–339.

Hargitai Zoltán: A Long-erdő és vegetációja = Acta Geobotanica Hungarica 1939, 2(2):143–149.

Hargitai Zoltán: A Mandulás növényvilága, in: Sárospataki Tanítóképző Évkönyve 1939-40, 1940:3–13.

Hargitai Zoltán: A sárospataki előhegyek vegetációja = Acta Geobotanica Hungarica 1940, 3:18–27.

Hargitai Zoltán: A mogyorósetői forrásláp növényzete = Acta Geobotanica Hungarica 1942, 4:

Hoffer András: A nemesopál új lelőhelye Magyarországon = Természettudományi Közlöny 1936, 68:19–20.

- Jávorka Sándor: A hazai Lycopodiumok = Annal. Biol. Univ. Debr. 1950, 1:198–200.
- Jávorka Sándor és Csapody Vera: Iconographia florae partis austro-orientalis Europae Centralis (Közép-Európa délkeleti részének flórája képekben), Akadémiai Kiadó, 1975
- Kenyeres Lajos és ifj. Tildy Zoltán: Védett természeti ritkaságaink, Mezőgazdasági Kiadó, 1960
- Kiss Árpád: Adatok a Hegyalja flórájához = Botanikai Közlemények 1939, 36:5–61.
- Kol Erzsébet: Algológiai vizsgálatok a Sátorhegység jeges barlangjában = Botanikai Közlemények 1957, 47(1–2):43.
- Koronky István: Zempléni-hegység természetvédelme (Szakdolgozat), Agrártudományi Egyetem Mezőgazdasági Kar, Talajtani Tanszék, Gödöllő, 1976, (kézirat).
- Simon Tibor: A Sátorhegység növényvilága = Élővilág 1957, 2:3.
- Soó Rezső: A Long-erdő Sárospatak és Sátoraljaújhely között = Botanikai Közlemények (Szakosztályi ügyek) 1938, 35:326.
- Soó Rezső: Tőzegmohaláp a Sátorhegységben = Botanikai Közlemények (Szakosztályi ügyek) 1938, 35:326–328.
- Soó Rezső és Hargitai Zoltán: A Sátorhegység flórájáról = Botanikai Közlemények 1940, 37:169–187.
- Tamaskó Ödön: Zempléni-hegység, Budapest, 1958

Dr. Egey Antal tanítóképző intézeti igazgató, gimnáziumi tanár (1903–1994) kéziratát a család bocsátotta a szerkesztőség rendelkezésére. Az írógéppel készített, helyenként kézírással javított dolgozatot a szerző valószínűleg nem megjelentetésre szánta, azt – amint unokája, Egey Emese elmondta – előadásához való felkészülésként készítette. A szövegen emiatt kisebb változtatásokat hajtottunk végre, kiszűrve az élőszóra jellemző fordulatokat, megőrizve ugyanakkor a szerző fogalmazásmódját, az gondolatok eredeti jellegét. A komoly szakmai sikereket elért és Sárospatakon köztisztületben álló Egey Antal kiváló rendszerező képességét jól illusztrálja a most közzétett írás, amely azért is érdekes, mert bár a Zempléni-hegység és a Long-erdő témakörében kortársai sok helyen megemlékeztek botanikai munkásságáról és kiterjedt terepismeretéről, írásának nyomtatásban megjelent formáját eddig senki sem találta. Ez a szöveg az irodalmi hivatkozásokból és a szöveggörnyezetből ítélve 1976 és 1984 között, inkább a hetvenes évek végén keletkezett. A mai olvasó számára – a tartalmi összetevőkön túl – azért is érdekes tudománytörténeti dokumentum, mert (élő beszédbeli előadásban) egyik előidézője lehetett a Zempléni Tájvédelmi Körzet 1984-es létrehozásának.

(Egey Antal tanulmányának közlésével folytatjuk azt a sorozatot, amelynek keretében már nem élő pataki tanárok máig aktuális tartalmú, de eddig kiadatlan kéziratait tesszük közzé. A szöveget sajtó alá rendezte és az utószót írta Hegyessy Gábor.)